

КОЛЕКЦІЯ ФРАНТИШЕКА РЖЕГОРЖА У ПРАЗІ: ТВОРИ УКРАЇНСЬКОГО СНИЦАРСТВА КІНЦЯ XVIII – XIX ст.

Українське мистецтвознавство впродовж останніх десятиліть суттєво розширило поле дослідницької діяльності щодо суміжних між-дисциплінарних наукових проблем, а також територіально, активно вивчаючи вітчизняну спадщину за межами держави. Обставинами, що спонукають пізнавати незнану тематику, є виразні глобалізаційні процеси, які полегшують доступ вітчизняним ученим до невідомих скарбів українського мистецтва зарубіжжя і поспішно закликають вберегти своєрідність етнічної ідентичності від уніфікації культури у між-континентальному масштабі. Ще одним чинником, який звертає особливу увагу на незнані мистецькі колекції української діаспори, твори яких причетні до рідної етно-ойкумени, є їх слабка або хибна атрибуція [3]. Третьою причиною, що спонукає аналізувати пам'ятки українського мистецтва, є вивчення розвитку традиції матеріальної культури упродовж тривалого періоду, що відповідно допомагає увести маловідомі пам'ятки до широкого науково-дослідницького обігу [2].

З-посеред збірок діаспори, багатих на речові артефакти, особливо цікавою з наукового погляду є малознана колекція українських пам'яток із Національного музею у Празі, яка у XIX ст. належала музею подружжя Напрстків. Певний відсоток їхньої збірки сформував видатний чеський діяч Франтишек Ржегорж (1857–1899).

Попередньо ознайомившись із колекцією і після прелімінарного етапу атрибуції артефактів, українсько-чеська дослідницька група відібрала окремі пам'ятки для виставки «Стара Україна Франтишека Ржегоржа» [16]. Подія успішно тривала з 5 жовтня 2019 до 18 квітня 2020 року у колишньому літньому палаці Кінських у Празі [11].

У вивченні колекції Ф. Ржегоржа, як, зрештою, й інших українських пам'яток Національного музею у Празі, використано усталений у науці теоретичний інструментарій, зокрема експериментально-теоретичні методи дослідження (насамперед емпіричний

із його необхідним у мистецтвознавстві історико-порівняльним підходом) та методом аналогій [4].

Поки що відома приблизна кількість одиниць колекції — понад 1200 пам'яток, які Франтішек Ржегорж збирав особисто або йому допомагали у цьому українські видатні постаті, серед яких Володимир Шухевич, Ольга Кобилянська, Герміна Озаркевич, Наталя Кобринська [12]. До результатів дослідницької діяльності Ф. Ржегоржа також належать світлини, скляні негативи, фотокартки, які він придбав у відомих тогочасних фотографів Галичини, — загальна кількість таких зображень становить, згідно з твердженнями попередніх дослідників, 553 одиниці [5; 6, с. 127; 7, с. 207].

Твори ужиткового мистецтва, які зберігаються у головному корпусі Етнографічного музею, підпорядкованому Історичному музею при Національному музеї у Празі, а також у фондосховищах у Терезині й репрезентують українську культуру XVIII–XIX ст., вчені досі ґрунтовно не опрацювали. Найперше колекція експонувалася ще під час існування Чеського промислового музею подружжя Напрстків в останніх десятиліттях XIX – на початку XX ст.

У 1926 р., вже після смерті збирача та власників колекції, деякі пам'ятки були опубліковані в альбомі С. Маковського «Народное искусство Подкарпатской Руси», тобто Закарпаття [9]. У виданні репрезентовано художні вироби з дерева, мосяжу, рогу, зразки кераміки, ткацтва, вишивки і компоненти одягу. Серед них значну частину займають предмети з побуту гуцулів, бойків (верховинців), мешканців рівнинного Закарпаття. Однак С. Маковський опублікував 11 ілюстрацій, на яких зображено експонати з Етнографічного музею у Празі, що успадкував їх із реорганізованого музею Напрстків, для якого впродовж кінця 1870–1890-х років збирали твори Ф. Ржегорж та його однодумці. У цьому альбомі, присвяченому мистецтву Закарпаття, пам'ятки репрезентують на диво творчість майстрів галицької Гуцульщини. Необхідність їхнього уведення до книги пов'язана з побіжним, але влучним аналізом локальних ознак художніх ужиткових творів Гуцульщини обабіч схилів Карпат. Власне, тому перевидання альбому С. Маковського зі вступною статтею М. Селівачова набуло вже територіально узагальненої назви «Народне мистецтво Карпат», а не тільки Закарпаття [8, с. 20, 21, 24, 32–39].

Після тривалого забуття про чесько-українські зв'язки аж у 1954 р. М. Мольнарові, дослідникові спадщини Ф. Ржегоржа, вдалося організувати симпозіум, присвячений 55-літтю від дня смерті чеського діяча останньої чверті ХІХ ст. Тоді ж була репрезентована етнографічна збірка цього діяча. Щоправда, зараз ми не знаємо, чи усі пам'ятки або ж які саме експонувалися.

Сучасний етап дослідження розпочав анонс теми українсько-чеського науково-дослідного проекту «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі: класифікація та атрибуція», зазначений у моїй доповіді під час проведення Міжнародної наукової конференції «Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем» (до 160-річчя від дня народження Франтішека Ржегоржа) у залі засідань Інституту народознавства Національної академії наук України 12 жовтня 2017 р. [1, с. 105–111]. У виступі було відзначено цінність активної діяльності і, відповідно, як результат, — доробок чеського дослідника 1880–1890-х років для мистецтвознавства початку ХХІ ст., що окреслює тісний часовий зв'язок. Адже завдяки збереженій спадщині українського народного мистецтва у Національному музеї у Празі можна пізнати малознані пласти матеріальної і духовної культури тогочасних галичан та буковинців. Збір речових артефактів Ф. Ржегорж, попри його емоційне захоплення українським мистецтвом, провадив із погляду іноземця, вихованого в умовах іншого етнічного середовища.

Хоча існує масив спеціальної літератури про Ф. Ржегоржа, однак потрібно зауважити, що самі українські твори ужиткового мистецтва допоки ще ґрунтовно не досліджено. Щоправда, у 1990-х роках найповніше інформацію про колекцію вивчала Н. Валашкова, подавши статистичні результати [14, с. 155–168; 15]. Є. Топінка також продовжив досліджувати спадщину Ф. Ржегоржа [10]. Проте жоден з учених не проводив ретельного аналізу кожної пам'ятки, оскільки вони мали інші завдання, обумовлені специфікою дослідницьких тем. Отож спорадичне зацікавлення у ХХ ст. колекцією, сформованою Ф. Ржегоржем та подружжям Напрстків у 1879–1899 роках, не задовольняє вимоги сучасного мистецтвознавства.

У Національному музеї у Празі мені вдалося оглянути низку експонатів колекції Ф. Ржегоржа та інвентарні картки до них. Інформативно стислі рукописні записи у цих документах повідомляють, що

пам'ятки зареєстровано 1889 р., тобто ця дата є орієнтиром верхньої межі часової атрибуції колекційних предметів. У паспорті твору немає розгорнутого опису, а час і місце походження зазначено лише в окремих випадках. Також я опрацював пам'ятки ужиткового мистецтва галицьких і буковинських українців. Предмети відображають різні види діяльності: від господарського реманенту до церковних творів. Окремий дослідницький інтерес становлять зразки церковного мистецтва, насамперед вироби сницарства [13, с. 80].

Одним із датованих і габаритних експонатів колекції Ф. Ржегоржа є ікона св. Миколая Мирлікійського у кіоті 1774 р. (Інв. № Н4-NS-1137). З інвентарної картки відоме походження пам'ятки — село Річка Косівського району Івано-Франківської області. Очевидно, ікона входила до інтер'єру дерев'яної церкви Святителя Василя Великого другої половини XVIII ст. Тепер у селі Річка існує однойменна церква, збудована у 1896 р. на місці попередньої. Вірогідно, саме тоді, в останнє десятиліття XIX ст., коли демонтували давнішу церкву, розібрали й сницарське облаштування храму. Такою нагодою скористався чеський етнограф або ж його респонденти-колекціонери.

Детальнішої інформації про цю пам'ятку у спогадах чеського етнографа допоки не вдалося розшукати. Ймовірно, ікона з кіотом-надбудовою є частиною намісного ряду іконостаса або бічного вівтаря. Хоча напис на антаблементі золотавою фарбою на глибоко-синьому тлі: «Прав[и]ло вер[и] и образ кротости» — початкове звернення у тропарі Святителю, навертає на думку, що ікона є частиною вівтарної перегороди. Відомі також імена донаторів ікони завдяки напису під образом: «Сей обра[з] сооружил раб б[о]жиий Петро Миронякъ, женою своєю Мариєю, Р. Б. «УОД» (1774). Пластика різьби та її опорядження, зокрема позолота по левкасу, дають змогу припускати, що виріб походить із потужного осередку сницарства — із скиту Манявського або одного з підпорядкованих йому монастирів. Очевидно, в архівних матеріалах Ф. Ржегоржа мають бути зафіксовані хоча б якісь відомості про знахідку і його можливість викупити цей твір, оскільки збирач був людиною досить уважною та ретельно реєстрував із коментарями усе, що вдавалося виявити.

Ф. Ржегорж зміг зібрати ще кілька пам'яток із вівтарних перегород українських храмів: картуші з пророчого ряду та фігуративні зображення пристоячих. Так, із цієї самої церкви, що й ікона св. Миколая у кіоті,

у колекції Напретків збереглися ще два експонати (заввишки 61 см) — фігурки пристоячих Богородиці (Інв. № Н4-NS-1200) та Івана Богослова (Інв. № Н4-NS-1199) із композиції Розп'яття, яка увінчувала іконостас. Їх датує останньою чвертю XVIII ст. Плоскорельєфні фігурки приваблюють своїми рисами: делікатні носи й підборіддя, невеликі очі, повні щоки диспропорційні щодо витончених фаланг пальців, тоненьких ніжок і стрункості постатей. Навіть рівномірні бганки хітонів, мафорію та гіматію візуально підкреслюють опецькуваті лики. Такий прийом композиційного акценту нагадує готичні скульптури й водночас спрямовує до пошуку аналогів серед народної фігуративної пластики.

Побіжно проаналізовані церковні твори зі Східної Галичини є цінним надбутком для Національного музею у Празі. Окрім них, у фондосховищах цієї інституції зберігаються інші, не менш вагомі вироби християнського мистецтва, особливо з історико-етнографічного, культурно-мистецтвознавчого, художнього погляду. Результати їхнього обстеження — первісні аналітичні висновки й науково обгрунтовані припущення публікуватиму згодом.

Важливо констатувати, що вивчення збірки Франтішека Ржегоржа у форматі українсько-чеського науково-дослідного проекту триває. Першочерговими завданнями цієї співпраці та їхнім виконанням було поступове нагромадження інформації щодо експонатів колекції, їхнє уведення до класифікатора етнографічних пам'яток, розгорнутий опис творів.

Речові артефакти збірки Ф. Ржегоржа українсько-чеська дослідницька група вивчає синхронно, постійно узгоджуючи окремі дискусійні моменти щодо атрибуції. Консультації з українською стороною значною мірою допомагають працівникам Етнографічного музею у Празі осмислити особливості української культури загалом й народного мистецтва Східної Галичини зокрема.

У перспективі запланована публікація низки колективних й індивідуальних міждисциплінарних статей про музейні артефакти як джерела вивчення традиційної культури бойків, гуцулів, лемків, підгорян, ополян, покутян, подолян — ареалу збирацької й дослідницької діяльності Ф. Ржегоржа.

Зібрані в останній чверті XIX ст. українські твори народного мистецтва галичан та буковинців, призабуті у XX ст., стануть основою

нових сучасних досліджень, підтверджень і відкриттів, які уже є спільним надбанням для обидвох європейських народів.

1. Болюк О. Актуальність українсько-чеського науково-дослідного проекту «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею у Празі: класифікація та атрибуція». *«Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем»: Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин* : зб. наук. праць : до 160-ліття від дня народження / НАН України ; Інститут Івана Франка ; Інститут народознавства ; Всеукраїнська громадська організація «Союз Україноку» ; Українсько-чеське товариство ім. Франтішека Ржегоржа; [літ.-наук. ред.: М. Котик-Чубіньська; відп. ред. А. Швець, передм. А. Швець; редкол.: Є. Нахлік (голова) та ін.]. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. С. 105–111.

2. Болюк О. Колекціонер vs музейник? (на прикладі збиральництва народного вбрання). *Народознавчі зошити*. 2019. № 1 (145). С. 168–178.

3. Болюк О. Проблеми атрибуції творів ужиткового мистецтва (на прикладі збірки Музею української культури у Свиднику). *Мистецька культура: історія, теорія, методологія* : тези доповідей VIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20 листопада 2020 р.). Львів, 2020. С. 5–7.

4. Болюк О. Теоретичній інструментарій пізнання феномену церковного художнього дерева: до питання основних понять. *Народознавчі зошити*. 2018. № 1 (139). С. 138–149.

5. Валашкова Н. Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини. *Український журнал*. 2007. № 4. С. 28–29.

6. Власенко О., Ткачук О. Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини. *Чехи на Волині: історія та сучасність* : зб. наук. праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 126–131.

7. Кріль М. Valašková N. FRANTIŠEK ŘENOŘ (1857–1899) A JEHO ETNOGRAFICKÁ ČINNOST (S ukázkami článku F. Řehoře z Haliče). [Рецензія]. Praha, 1999. 167 s.+ 15 il. *Проблеми слов'янознавства*. 2002. № 53. С. 204–208.

8. Народне мистецтво Карпат / альбом ілюстр. С. К. Маковський; передм. М. Р. Селівачов; упоряд. О. О. Савчук. Харків : Вид. О. Савчук, 2019. 128 с.

9. Народное искусство Подкарпатской Руси / С. Маковский (ред.). Прага : Изд-во «Пламя», 1925.162 с.

10. Топінка Є., Шебеста Й., Байгарова Ї. та ін. Збірник статей та документів до історії чесько-галицьких стосунків. Львів : Центр Європи, 2007. 208 с.

11. Федорчук О. Відкрилася виставка «Стара Україна Франтішека Ржегоржа». *Народознавчі зошити*. 2019. № 6 (150). С. 1738–1740.

12. Федорчук О. Невідомий пласт етнографічної колекції Франтішека Ржегоржа (до питання збірки Герміни Озаркевич). *«Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем»: Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин*: зб. наук. праць: до 160-ліття від дня народження / НАН України. Інститут Івана Франка; Інститут народознавства; Всеукраїнська громадська організація Союз Українок; Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа; [літ.-наук. ред.: М. Котик-Чубіньська; відповід. ред. А. Швець, передм. А. Швець; редкол.: Є. Нахлік (голова) та ін.]. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. С. 95–104.

13. Fedorchuk O., Bolyuk O., Pohunek J., Valášková N. Lidová kultura Ukrajinců Rakousko-Uherské monarchie v etnografické sbírce Františka Řehoře z 80. a 90. let 19. století. *Český lid*. 2020. № 107. Číslo 1. S. 71–92.

14. Valášková N. Etnografické poznatky z královéhradecka a češi v Haliči (z pozůstalosci Františka Řehoře). *Český lid*. 2000. № 2 (vol. 87). S. 155–168.

15. Valášková N. František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče). Praha : Etnologický ústav AV ČR, 1999. 182 s.

16. Výstava Národního muzea «Stará Ukrajina Františka Řehoře» : katalog / autori Medřická H., Závěská D., Blechová K., Boljuk O., Fedorčuk O. Praha : Národopisné muzeum, 2019. 29 st.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНИКА
ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ БІБЛОТЕЧНИХ МИСТЕЦЬКИХ РЕСУРСІВ

Мистецька культура: історія, теорія, методологія

**Доповіді та повідомлення
ІХ Міжнародної наукової конференції
(Львів, 19 листопада 2021 р.)**

Львів — 2021

*Друкується за ухвалою вченої ради
Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника
(протокол № 3 від 2 вересня 2021 р.)*

УДК 7.072.2
М 95

Редактори-упорядники:

Лариса Купчинська — кандидат мистецтвознавства

Ольга Осадя — кандидат мистецтвознавства

Відповідальний редактор

Лідія Сніцарчук — доктор наук із соціальних комунікацій

Рецензенти:

Майя Гарбузюк — доктор мистецтвознавства

Іванна Павельчук — доктор мистецтвознавства

Мистецька культура: історія, теорія, методологія : доп. та повідомл. IX Міжнар. наук. конф. (Львів, 19 листоп. 2021 р.) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Ін-т досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ; ред.-упоряд.: Л. Купчинська, О. Осадя; відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2021. 392 с.

ISBN 978-966-02-9705-0

Видання містить матеріали IX Міжнародної наукової конференції, у якій взяли участь дослідники з України, Білорусії і Польщі. У ньому відображено різноаспектні проблеми у галузі образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, фотомистецтва, музики, театру і кіно. Порушено низку питань, які стосуються культурології, музейництва і колекціонерства. Висвітлено маловідомі факти творчої біографії окремих представників європейської культури. До наукового обігу впроваджено багато нових артефактів. В основі більшості публікацій лежить вагома джерельна база: музейні фонди, архівні і бібліотечні матеріали, приватні збірки, проаналізована відповідно до вимог часу.

Для мистецтвознавців, культурологів та істориків.

УДК 7.072.2

ISBN 978-966-02-9705-0

© Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника, 2021

© О. Я. Квик, обкладинка, 2021

Наукове видання

Мистецька культура: історія, теорія, методологія

Доповіді та повідомлення
IX Міжнародної наукової конференції
(Львів, 19 листопада 2021 р.)

Редактор **А. В. Чубрей**
Комп'ютерне верстання **Л. О. Вараніцької**

Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 12,9

Львівська національна наукова
бібліотека України імені В. Стефаника,
вул. В. Стефаника, 2, м. Львів, 79000
Тел. 261-41-21, e-mail: library@lsl.lviv.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3889 від 29.09.2010.